

УДК 376.37
МРНТИ:14.29.29

С.С. Жакипбекова¹, А.М. Тойгазина²

¹ғылыми жетекшісі, phd, аға оқытушы, sauleskorpion@mail.ru

²7M01902 – Логопедия мамандығының 2 курс магистранты,
ayazhan170101@gmail.com Абай атындағы ҚазҰПУ,
Алматы қ., Қазақстан

СӨЙЛЕУ ТІЛІ ЖАЛПЫ ДАМЫМАҒАН (II ДЕҢГЕЙ) БАЛАЛАРДЫҢ (4-5 ЖАС) ҰСАҚ МОТОРИКАСЫНЫҢ ДАМУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аңдатпа

Бұл мақалада сөйлеу тілі жалпы дамымаған (II деңгей) балалардың (4-5 жас) балалардың ұсақ моторикасын дамытуда даму ерекшеліктерін қолдану өзекті болып табылады. Ұсақ моториканы қалыптастыру үшін әр түрлі материалдар пайдаланылған саусақ гимнастика жаттығулары, көркем шығармашылық (апликация, сурет салу, модельдеу) оның ішінде дәстүрден тыс формалар және графикалық жаттығуларды қолдану, дәстүрден тыс сурет салу секілді дамыту ойындары жатады.

Бас ми мен ұсақ моториканың байланысы бас миының қабығы бірнеше бөліктен тұрады, әрқайсысы бір денеге жауапты бірнеше бөліктен тұрады. Ми қыртысында қозғалыс сипатын анықтайтын бөлік бар. Ми қыртысының үштен бір бөлігі қол мойнының қозғалыстық қабілетімен байланысты, ал мидың сөйлеу аймағы бір-біріне өте жақын орналасқан. Сондықтан баланың саусағы нашар дамыған болса, бұл баланың сөйлеу қабілетіне әсер етеді. Осыған байланысты ғалымдар қол мойнының буынын артикуляциялық аппарат сияқты «сөйлеу органы» деп те атайды. Баланың сөйлеуін дамыту үшін сөйлеу органын ғана емес, сонымен қатар ұсақ моториканы дамыту керек.

Мен өз жұмысымда келесі міндеттерді қойдым:

- қол мен көздің үйлесімділігі мен дәлдігі, қол ептілігі, қозғалыс ырғағы;
- саусақтардың және білектердің ұсақ моторикасын жетілдіру;
- жалпы қозғалыс белсенділігін арттыру;
- сөйлеу қызметін тұрақтандыруға көмектесу;
- қиялын, логикалық ойлауын, зейінін, шығармашылық белсенділігін дамыту.

Кілт сөздер: сөйлеу тілі жалпы дамымаған балалар, ұсақ моторика, саусақ жаттығулары, Су – джок терапиясы, құм терапиясы, психотерапия, массаж шарлары

Жакипбекова С.С.¹, Тойгазина А.М.²

¹научный руководитель, phd, старший преподаватель, sauleskorpion@mail.ru

²магистрант 2 курса по специальности 7M01902 – Логопедия, ayazhan170101@gmail.com
КазНПУ имени Абая, г. Алматы, Казахстан

ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ МЕЛКОЙ МОТОРИКИ ДЕТЕЙ (4-5 ЛЕТ) С ОБЩИМ НЕДОРАЗВИТИЕМ РЕЧИ (II УРОВЕНЬ)

Аннотация

В данной статье актуально использование особенностей развития в развитии мелкой моторики детей (4-5 лет), у которых речевой язык не развит в целом (II уровень). Для формирования мелкой моторики проводятся упражнения пальчиковой гимнастики с использованием различных материалов, художественное творчество (апликация, рисование, лепка), в том числе нетрадиционных форм и изобразительных упражнений, развивающие игры типа нетрадиционного рисования.

Связь головного мозга и мелкой моторики заключается в том, что кора головного мозга состоит из нескольких частей, каждая из которых отвечает за один и тот же орган. Есть участок коры головного мозга, определяющий характер движения. Одна треть коры головного мозга связана с двигательной способностью запястья, а речевые области мозга расположены очень близко друг к другу. Поэтому, если у ребенка палец развит плохо, это влияет на способность ребенка говорить. В связи с этим ученые называют сустав запястья «органом речи», а также артикуляционным аппаратом. Чтобы развивать речь ребенка, необходимо развивать не только орган речи, но и мелкую моторику.

В своей работе я ставлю следующие задачи:

- координация и точность рук и глазомеров, ловкость рук, ритмичность движений;
- улучшение мелкой моторики пальцев и запястий;
- повышение общей двигательной активности;
- помогают стабилизировать речевую функцию;
- развитие воображения, логического мышления, внимания, творческой активности.

Ключевые слова: дети со слаборазвитой речью, мелкая моторика, пальчиковая гимнастика, терапия «Су – джок», песочная терапия, психотерапия, массажные мячики

Zhakupbekova S.¹, Toigazina A.²

¹*Scientific supervisor, phd, senior lecturer, sauleskorpion@mail.ru*

²*2-nd year master student, major in 7M01902 – Speech therapy, ayazhan170101@gmail.com
Kazakh National Pedagogical University named after Abay, Almaty, Kazakhstan*

FEATURES OF THE DEVELOPMENT OF FINE MOTOR SKILLS OF CHILDREN (4-5 YEARS OLD) WITH GENERAL SPEECH UNDERDEVELOPMENT (LEVEL II)

Abstract

In this article, it is relevant to use developmental features in the development of fine motor skills of children (4-5 years old), whose speech language is not developed in general (level II). To develop fine motor skills, finger gymnastics exercises are carried out using various materials, artistic creativity (appliqué, drawing, modeling), including non-traditional forms and visual exercises, and educational games such as non-traditional drawing.

The connection between the brain and fine motor skills is that the cerebral cortex consists of several parts, each of which is responsible for the same organ. There is a section of the cerebral cortex that determines the nature of movement. One-third of the cerebral cortex is associated with motor ability of the wrist, and the language areas of the brain are located very close to each other. Therefore, if a child's finger is poorly developed, this affects the child's ability to speak. In this regard, scientists call the wrist joint the “organ of speech”, as well as the articulatory apparatus. To develop a child's speech, it is necessary to develop not only the speech organ, but also fine motor skills.

In my work I set the following tasks:

- coordination and accuracy of hands and eyes, manual dexterity, rhythm of movements;
- improvement of fine motor skills of fingers and wrists;
- increase in general motor activity;
- help stabilize speech function;
- development of imagination, logical thinking, attention, creative activity.

Keywords: Children with underdeveloped speech, fine motor skills, finger gymnastics, “Su-jok” therapy, sand therapy, psychotherapy, massage balls

Қолдың ұсақ моторикасы – саусақтардың үйлесімді қимылдарын орындау қабілеті. Ұсақ моторикасы күнделікті өмірге ғана емес, баланың оқу үрдісіне және дұрыс сөйлеуіне де үлкен әсер етеді. Сондықтан мектепке дайындықты диагностикалау кезінде мектеп жасына дейінгі балалардың

ұсақ моторикасын дамытуға көп көңіл бөлінеді. Сөйлеу мен ұсақ моториканың өзара байланысын И.П. Павлов, Л.А. Леонтьев, А.Р. Лурия сияқты көптеген ірі ғалымдардың зерттеулерінен дәлелденді. Бала қозғалыс дағдыларын меңгерген кезде қозғалыстарды үйлестіру дамиды, ал қозғалыстардың қалыптасуы сөйлеудің қатысуымен жүзеге асады.

Баланың саусағы мен қолының қимылы оның дамуына ерекше әсер етеді. Жаңа туылған нәресте әрқашан қолдарын жұдырықпен түйеді, ал егер ересек адам сұқ саусақтарын баланың алақанына қойса, ол оларды қатты қысады. Бірақ бала бұл қозғалыстарды рефлекторлық деңгейде жасайды, яғни оның әрекеттері әлі жоғары бақылауға жетпегендіктен, ол кейіннен саналы қимылдар жасай алады [1].

Саусақ гимнастикасы - ұсақ моторикамен жұмыс істеу кезінде бәрімізге таныс дәстүрлі әдіс. Дегенмен, қазіргі уақытта балалармен жұмыс істеудің дәстүрлі емес әдістері мен құралдары барған сайын танымал бола бастады. Солардың бірісу-джок терапиясы.

Су-Джок - ағзаның қорғаныс функцияларын белсендіру мақсатында биоэнергия нүктелеріне тұрақты және жанама әсер ету терапиясы. Саусақ қимылдарын белсендіру үшін біз су симуляторын қолданамыз. Су-Джокты қолдану кезінде қолдың ұсақ моторикасы айтарлықтай жақсарып, баланың көңіл-күйі жақсарады.

Біз су-джокты массаж шарлары түрінде қолданамыз. Бұдан басқа, сөйлеуді түзету жаттығулары бар металл массаж сақиналары бар. Су-джок добымен алақандағы аймақтарды белсендіруге болады, ал массаж сақиналары саусақтарға қойылады. Үлкен көлемді массажерлерін бүкіл денеге де қолдануға болады [2].

Кірпі доптары мен серіппелі сақиналарды қолданатын өзін-өзі массаж жасау әдістері бір уақытта бірнеше маңызды мәселелерді шешуге мүмкіндік береді:

- саусақтардың ұсақ моторикасын дамыту;
- бұлшықет тонусын реттеу;
- сөздік қорын байыту;
- сөйлеудің грамматикалық құрылымын дамыту;
- психоэмоционалды жағдайды түзету;
- дыбыстарды автоматтандыру;
- зейін мен есте сақтау қабілетін дамыту;
- бағдарлау және нұсқауларды орындау мүмкіндігі

Су-джок терапиясының әдістері денені жалпы нығайту және түзету үшін қолданылады - дизартриялық бұзылуларға массаж ретінде, логопедияда, балалардың психоэмоционалды жағдайын жақсарту, ырғақты қалыптастыру, саусақтардың ұсақ моторикасын дамыту үшін қолданылады.

Педагогикалық тәжірибе көрсеткендей, мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеу тілін дамытудың дәстүрлі әдістерін қолдану әрқашан жоғары нәтижеге әкелмейді.

Мектеп жасына дейінгі балалар сөйлеу ойындарына, ертегі терапиясына, әсіресе құм терапиясына ерекше қызығушылық танытады. Қандай бала құмда ойнағанды ұнатпайды? Құмның құрылымына келетін болсақ, оның ұсақ түйіршіктері адамның автономиясын және ғаламдағы өмірді бейнелейді.

Психотерапия әдісі ретінде құм терапиясын швейцариялық балалар психотерапевті Дора Кальф жасаған. Құм терапиясының негізгі идеясын Кальф былай тұжырымдаған: «Құм ойыны баланың қиялдау және байланыс сезімі және ішкі импульстарды бақылау арқылы психологиялық жарақаттан құтылу қабілетін білдіреді».

Маңызды терапия құралдары - бұл әртүрлі ойыншықтар мен түймелер, малтатас, қарағай конусы, моншақтар - қысқаша айтқанда, ойында қолдануға болатын барлық нәрсе.

Құм терапиясының артықшылықтары келесідей:

- ұсақ моториканы дамытады;
- қиялға кең өріс ашады;
- ойлау механизмдерін реттеуге көмектеседі;
- құмнан жасалған туындыларды түсіндіру арқылы өз ойларын айтуға үйретеді;

- өзін-өзі бағалауға үйретеді;
- психологиялық жаракаттың салдарын жеңу.

Құммен ойнау әрқашан логопед пен балалардың бірлескен жұмысы болып табылады. Қазіргі уақытта медициналық мекемелерде кинетикалық құм қолданылады. Кинетикалық құмның өзіндік қасиеттері бар. Мысалы, ол жақсы жабысады, кез келген пішінді оңай алады және оны ұзақ уақыт сақтайды, жеке құм түйірлеріне ыдырамайды, қолға немесе басқа заттарға жабыспайды.

Құм жәшік ойындарының әртүрлі түрлері бар:

- құм үстелдеріне сурет салу (құммен сурет салу, құммен анимациялау) - оқу ойындары (оқу, жазу, санау, сауат ашу);
- танымдық ойындар (қоршаған әлемнің әртүрлілігі туралы);
- проекциялық ойындар (шығармашылық пен қиялды дамыту).

«Сиқырлы құм» жаттығуы.

Мақсаты: тактильді-кинетикалық сезімталдықты дамыту, эмоционалды стрессті жеңілдету.

Сенің алдыңызда құм бар деп елестші. Сіз оны қолыңызға алғыңыз келе ме? (баланың жауабы). Қолыңызды құмға салыңыз; өзіңізді қалай сезінетініңіз туралы сөйлесіңіз (жылы, құрғақ, әлсіз, саусақтарыңыздан жүгіру). Жағымды естеліктер (сезімдер) сізді қамтиды: өзен, күн, жаз, әлемнің шексіздігін сезіну және ғажайыпты күту.

«Айырмашылықты тап» ойыны

Бала мен мұғалім арасында ойналатын бұл ойын баланың есте сақтау қабілетін арттырып қана қоймай, сөйлеу тілі әлі қалыптаспаған балалармен қарым-қатынас жасауда өте тиімді.

Бала құмның бетіне кез келген қарапайым суретті салады, содан кейін оны ересек адамға көрсетеді, ол осы уақытта айналады. Ересек адам кейбір мәліметтерді қосып, алынған суретті балаға көрсетеді. Бала суретте не өзгергенін байқауы керек. Ойын барысында ересек адам мен бала рөлдерді ауыстыра алады.

Сөйлеу психиканың маңызды қызметі болып табылады. Ол баланың ойлау қабілетінің қаншалықты дамығанын, сөйлеуінің қаншалықты бай және дұрыс екенін, өз ойын қаншалықты оңай, ашық және еркін жеткізе алатынын, әлемді танып, айналасындағы балалармен және ересектермен толық тіл табыса алатынын анықтайды [4].

Сурет салу дүниені танудың және эстетикалық қабылдауды дамытудың маңызды құралдарының бірі болып табылады, өйткені ол баланың дербес, практикалық және шығармашылық әрекетімен байланысты. Шығармашылық әрекет – эстетикалық тәрбие берудің жетекші әдісі, балалардың көркемдік дамуының негізгі құралы. Дәстүрлі емес кескіндеме әдістері - кішкентай шедеврлерді жасаудың тамаша тәсілі.

Т.Н. Доронованың зерттеулеріндегі кескіндеменің дәстүрлі емес әдістеріне әртүрлі материалдармен, яғни көбік, мыжылған қағаз, түтіктер, жіптер, парафин шырақтары, құрғақ жапырақтармен бояу әдістері жатады; алақандар, саусақтар, қарындаш ұштары, мақта тампондары және т. б.

Е.Г. Солдатованың пікірінше, дәстүрлі емес кескіндеме - бұл өзін-өзі көрсету және қарым-қатынас тәсілі. Дәстүрлі емес сурет салу әдістері «еркін ассоциация» әдісіне сәйкес келеді. Сабақты ұйымдастырудың стандартты емес тәсілдері балалардың сурет салуға құштарлығын тудырады, олар өз жұмыстарының ең жақсы екеніне сенімді болады.

Дәстүрлі емес сурет қиял мен шығармашылықты дамытуға әсер ететін әдістердің бірі деп есептеймін. Сонымен қатар, бұл балаға қуаныш пен жағымды эмоциялар әкелетін шағын ойын. Балалар сурет салу кезінде шаршамайды және сурет салу кезінде өте белсенді және өнімді болып қалады [5].

Сөйлеу тілі жалпы дамымаған (II деңгей) балалардың (4-5 жас) ұсақ моторикасын дамыту кезінде 5 дидактикалық ойын әдісі қолданылды, атап айтсақ:

- «Алақандар сурет салады» ойыны;
- «Саусақтарымызбен сурет саламыз» ойыны;
- Сабын көпіршіктерімен сурет салу;
- Тұзбен сурет салу;
- «Сиқырлы жіппен сурет салу» әдісі.

«Алақандар сурет салады» ойыны

Түрлі-түсті алақанмен сурет салу өте қызықты. Қаламдарды ашық түстермен бояп, қағазда із қалдыру өте жағымды және ерекше. Алақанмен сурет салу - кішкентай суретшілерге арналған қызықты ойын.

Қажетті құрал-жабдықтар:

1. Саусақ бояулары.
2. Қағаз.
3. Қылқалам.
4. Су құтысы.

«Саусақтарымызбен сурет саламыз» ойыны

Бала қағазға түрлі-түсті басып шығарулар қалдырып, саусақтарымен сурет салады.

Қажетті құрал-жабдықтар:

1. Саусақ бояулары.
2. Қағаз.
3. Қарындаш
4. Су құтысы.

Сабын көпіршіктерімен сурет салу

Сабын көпіршіктерімен стакан суға кез-келген сабын ерітіндісі мен бояуды қосу керек. Түтіктің көмегімен көбікті көп толтырыңыз. Қағазды көпіршіктерге сүйеніңіз. Алғашқы өрнектер пайда бола бастағанда, сіз қағазды көтере аласыз. Көпіршікті өрнектер дайын.

Қажетті құрал-жабдықтар:

1. Бір стақан су;
2. Бояу;
3. Сабын ерітіндісі;
4. Түтік;
5. Қағаз.

Тұзбен сурет салу

Тұз бояу үшін қызықты үлгілер жасайды. Кез келген пейзажды немесе жанды фонды бояғанда, суреттің фонын әдемі құрылым беру үшін тұзды қолдануға болады. Бояу әлі кепкен кезде фонда тұз себеді. Бояу құрғақ болған кезде, қалған тұзды шайқайды. Олардың орнында ерекше жарқын дақтар қалады.

Құрал-жабдықтар:

1. Тұз;
2. Бояу;
3. Қылқалам;
4. Қағаз;
5. Су құтысы.

«Сикырлы жіппен сурет салу» әдісі

Бояумен жақсы сіңіп кетуі үшін жіптерді бояуға батыру керек. Содан кейін оларды қағаз парағының екі жағында 5–10см жіптің ұштары шығып тұратындай етіп қағазға салу керек. жіптер басқа қағаз парағымен жабылған. Жоғарғы парак қолмен ұсталады. Жіптер әртүрлі бағытта өсіріледі. Жоғарғы жапырақ көтеріледі. Ерекше сурет дайын.

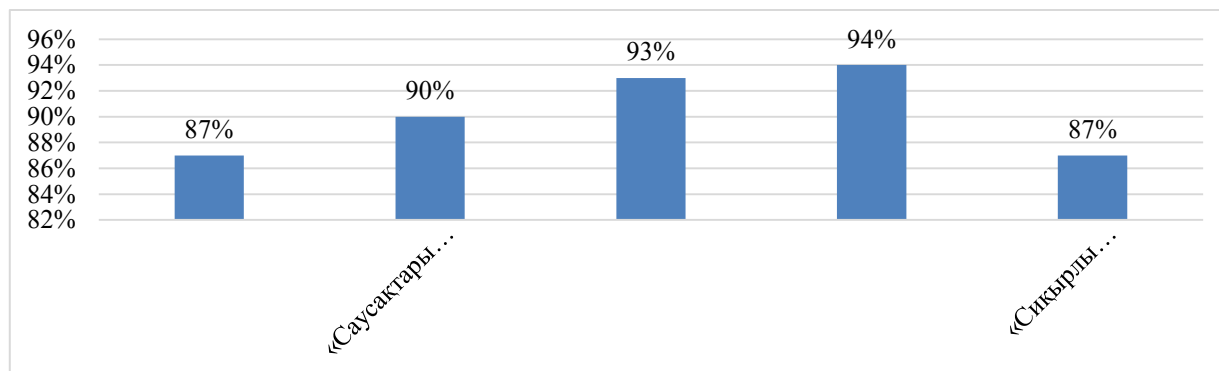
Құрал-жабдықтар:

1. Жіп;
2. Бояу;
3. Қағаз;
4. Су құтысы.

Қорытындылай келе, сөйлеу тілі жалпы дамымаған мектеп жасына дейінгі балалардың ұсақ моторикасын дамытуда даму ерекшеліктерін қолдану қазіргі таңда ең өзекті әдістің бірі. Балалармен

жұмыс жасау барысында жақсы көңіл-күйде орындалатын ойындар сөйлеу тілін қалыптастыруда жоғары нәтижеге жеткізеді.

Ондағы көрсеткіштер 3 - суретте берілген.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1 Аксенова М. Развитие тонких движений пальцев рук у детей с нарушением речи // Дошкольное воспитание. – 2010. – №8. – С. 62-65.

2 Антакова-Фомина Л.В. Стимуляция развития речи у детей раннего возраста путем тренировки движений пальцев рук» // Тез. Докл. 24-го Всесоюз. Совещ. по проблемам ВНД). – М.: Просвещение, 1974. – С. 12-25.

3 Бадалян Л.О. Детские церебральные параличи. – М.: Просвещение, 2009. – 196 с.

4 Белая А.Е. Пальчиковые игры для развития речи дошкольников. – М.: Астрель, 2009. – 143 с.

5 Бернштейн Н.А. Физиология движений и активность. – М.: Академия, 2010. – 284 с.

6 Большой психологический словарь / Под ред. Б.Г. Мещерякова, В.П. Зинченко. – М.: Владос, 2011. – 672 с.